

AZ ELFELEJTETT CENTRÁL KÁVÉHÁZ

Írta Bohuniczky Szefi

Nemrégiben fiatal írók között emlegettem a Centrál kávéházat és úgy hallgatták, mintha messzi vidékről meséltem volna nekik. Az egyik megkérdezte: — Hol volt a Centrál kávéház? — Megdöböntem. Az ember azt, hogy ő maga kimegy a divatból és lassan elfelejtik, előbb-utóbb megszokja, de hogy nyomtalanul eltűnhetnek életének kedves színhelyei, azt már rosszul esik elhinni. Emlékezéseimmel most azért megyek vissza a Centrál kávéházba, hogy szeretetemmel újra életre keltssem, mert 1919 után sok időt töltöttünk az egyik tükörelablak közelében. Itt szerettünk bele a város eperszínű alkonyaiba, itt ismerkedtünk az élet mellékesnek látszó kedvességeivel, s míg átolvadt idegeinkbe, dallamokat kaptunk, és ha ezek visszarezdülnek, mindmáig az eltűnt ifjúságot hallgatom. A tükörelablakból láttuk az egész Ferenciek terét, és ha a lámpák gyulladozni kezdtek, az alkony bágyadt színei között egyszerre olyanra vált, mint egy régi történethez kapcsolt miniatűr. A Centrál kávéház az Egyetem utca és Irányi utca sarkán állt, és ha forgóajtaja belökött a kellemes meleg helyiségbe, nyomban az írók páholyával találkoztunk. Az egyik fal melletti páholy volt ez, följeje „Zuboly” (Bányai Elemér) emléktábláját helyezte a baráti kegyelet.

Akik akkor, a háborút követő években beszoktunk a Centrálba, többet egészen nem váltunk el tőle. Atmoszféráját más hely nem pótolhatta. Közeliében volt a Belvárosi kávéház, de a két hely élete és látogatói úgy viszonyultak egymáshoz, mint egy porosz város és Nápoly tája. A Belvárosiba pénzszagot hoztak, a Centrálba szellemi kíváncsiságot. Így lett az egyik paradés, a másik szerény és nagyvonalú.

A Centrál mindennapi olvasást és beszélgetést szolgált, s amint elhelyezkedtünk füstös melegében, már egy nagy család gyermekei voltunk. Hála ezért két derék főurunknak is: Ernő bácsinak és Gusztinak! Így hívták két kedves, mindig készséges és a vendégek ügyes-bajos dolgait szeretettel figyelő pincé-
rünket. Ernő bácsi annyit állt az írók asztala mögött, hogy az idegen törzs-
tagnak gondolhatta. És Gusztival együtt hozzájárultak, hogy aki egyszer bele-
kóstolt a Centrál uzsonnakávéjába, ne kívánczozék máshová.

Bennünket Szabó Dezső szoktatott a Centrálba. Ha aktatáskával, vagy irat-
csomóval sietett át valaki a kávéházon, Szabó Dezső azonnal csúfolódott: — Ez
is valami szemétnék a szerkesztője! — Ha pedig sápadt, haragos tekintetű
sovány fiatalokat látott, elkülönülő nevetéssel jegyezte meg: — Csodálatos egy
fajta ez! Látszik, hogy éheznek. Mégse hagyják abba! A világ piacán előbb
pusztul ki a búza meg a krumpli, mint az író. Ezek akkor is lesznek, ha a föld
már minden egyébre szikkadtá válik!

Szabó Dezsőtől tudtuk meg azt is, kik találkoznak naponta az úgynevezett
„Nyugat”-asztalánál.

Minden délután átment a kávéházon oldalt hajtott nyakkal, arcélén szelid
szomorúsággal és szerényen, mint egy szerzetes, Tóth Árpád.

— Úgy látom, már nem viszi soká, pedig kicsoda tehetség! A légszebb
elégiákat írja és a szerkesztőség bűzében köpködi a tüdejét. Magyar sors! —
nézett utána Szabó Dezső.

Tóth Árpáddal majdnem egyszerre érkezett Nagy Zoltán. Vidékiek termé-
szetességgel közeledett asztalhoz, szó nélkül foglalt helyet és elkezdett hallgat-
ni. Csak hűséges, okos szemei váltak egyre beszédesebbé mongol arcában. Ő
volt az asztaltársaság legcsöndesebb tagja. Mikor később mi is közéjük ke-
rültünk, tapasztalhattuk, hogy Nagy Zoltán csak akkor szólal meg, ha valaki

tanácsot, vagy segítő szót vár tőle. Ilyenkor készségesen válaszolt, de szerénységét akkor is megőrizte.

Beteges fáradtságát gyors mozgásba rejtette és tanár létére diák-vidámsággal érkezett minden délután Király György. Akik nem ismerték, azok is láthatták, hogy nagybeteg. Elfogyott tüdeje alatt az egyik mellkasa behorpadt, a válla lejjebb csúszott, de barna szeméből kíváncsi melegség áradt.

Mikés Lajos mindig úgy érkezett meg, mintha ravasz furrangjaival ő lenne a világ legügyesebb üzletembere, de mindenki tudta, hogy az egész társaságban a legnaivabb, a leglágyabb és talán a legjobb ember.

— Nézzék Zsigát — súgta egy délután Szabó Dezső. Ekkor láttam először Móricz Zsigmondot. Senki soha nem vésődött olyan tisztán emlékezetembe, mint ő. Világos barna ruhában volt, minden tökéletesen rendes volt rajta, de különösen meglepett feltűnő tisztaságával. Többszöri találkozás után jöttem rá, hogy apró szemének fénye és arcbőrének makulátlansága árasztja ezt a tisztaságot. Kényelmes nyugodtsággal jött a ruhatárból, nem nézett szét, nem látta, hogy kíváncsi emberek fordulnak feléje. Természetes egyszerűségével emelkedett az emberek fölé. Mellette mindenki úgy hatott, mintha egy kicsit játszaná az életet.

Néztem Móricz Zsigmondot. Elhelyezkedett és közönyös maradt. Aztán valaki beszélni kezdett, és ekkor egész testével megfordult, szeme kinyílt, láthatólag figyelt. Később, mikor már ismertem, tudtam, hogy az embereket akkor kezdi látni, ha a beszélgetéseiket hallgatja. Amit szemével látott, akkor hitte el, ha a füle is igazolta. Ezért kellett neki annyira az emberi beszéd. Ő volt az egyetlen ember, akit soha nem láttam csacsogásainkkal szemben türelmetlennek.

Kávét rendelt, s mert a beszélő szomszéd elhallgatott, közönyösen nézte csészéjét, kiitta kávéját és szivart vett elő. Lassú mozdulatokkal, kedv nélkül gyujtott rá. Később egyszer azt mondta nekem, miközben szivart vett elő a zsebéből: — Rágyujtok, pedig nem tudom, mért teszem, és nem is kell, nincs benne semmi jó, de az ember sok egyebet vállal, amihez nincs semmi kedve. — Úgy ült akkor a Centrálban barátai között is, mintha azt mondaná nekik: — Itt vagyok köztetek, látlak benneteket, hallgatom beszélgetéseiteket, de igazán nem tudom, mért kell éppen ezt tennem.

Később is sokszor láttam így: mintha valamit kóstolgatni kezdene, pedig előre tudja, hogy ezek az ízek feleslegesek számára. De aztán, ha valaki beszélni kezdett, nyomban letette az égő szivart, kicsire húzott szeme fénylett, és aprókat nevetett. Aztán intett Ernő bácsinak, fizetett, fölkelt, s míg a kijárat felé ment, leengedte szemhéját.

Jóval később, minél többször találkoztunk, annál biztosabban tudtam, hogy látszólagos közönyével és lecsukott szemhéjával gazdagon áradó vízióit őrzi magában.

Szabó Dezső csúfolódva és mégis hódolattal nézett utána: — Zsiga olyan mint egy asztalos, csak a collstok hiányzik a zsebéből, s mégis, ha megjelenik, betölti a helyet, és akármennyien vagyunk együtt, kinó közülünk. Ez a lángeleme!

Két öreg érkezett mindig együtt. Megálltak az ajtó előtt és szerényen nézték, van-e hely az írók asztalánál. Ha volt, ahogy öregesnek illik, finom bocsánatkérő mosollyal letelepedtek közénk. Az egyik Kaposi József volt, a Dante-kutató, a másik Divald Kornél műtörténész. Babits Mihálytól tudjuk, hogy mikor elkészült az *Isteni Szinjáték* fordításával, éjfélkor megtelefonálta Kaposinak, és az öregúr túláradó örömeiben nem tudott felelni. Mert ebben a nagyon finom öregemberben a reneszánsz láza és a tizenkilencedik század romantikája szövődött össze. Meleg mosolya, bársonyos hangja úgy hatott, mint preklasszikus zene gordonkán. Nem akart okos lenni és soha nem fontoskodott.

Azóta se láttam férfiarcot, akin az emlékezés aszubora annyi édességet hagyott volna. Mindig úgy érkezett a Centrálba, mintha puha fekete kabátjába a múlt századok finom érzelmességeit göngyölté volna be. Pedig a szíve már akkor beteg volt, ő is tudta, de a szerény ember alázatával hallgatott, és csak élet-szeretetét vitte barátai közé.

Divald Kornél Kaposi József ellentéte volt. Mint süket ember, bezárkózva hallgatott és csak fényes, tiszta szemével beszélt. Sokáig el tudott nézni egy arcot, mintha közben lapokat olvasgatna és emlékezetében regényes történeteket szedne össze. Egy ilyen hosszú, beszédes nézése után azt mondta nekem: — Láttam magát Eperjesen a polgáristák között, leeresztett szőke copfjában masni volt. — Elcsodálkoztam, mert polgárista koromban csakugyan majdnem minden délután elsétáltunk a Divald fotografus háza előtt. Mikor Divald Kornél látta csodálkozását, csöndesen nevetett magában, mert az öregúrnak csodálatos memóriája volt, és úgy látszott, tehetségének ezek a ritka bravurjai őt magát is mulattatták.

Még egy öregúr jelentkezett időnként a „Nyugat” asztalánál. Dús, ősz hajával, germánacsontozatú arcának szoborszerűségével azonnal érdeklődést keltett maga iránt.

— Heinrich Gusztáv, az öreg olló — csúfolta Szabó Dezső. Senki olyan ügyesen nem vagdal mások műveiből és senki annyi tehetséggel nem ülteti át a sajátjába, mint ez az öreg sváb!

Egy délután izgatott lett Szabó Dezső: — Nézzék, Babits Mihály hozza a menyasszonyát! Hát Szabó Lőrinc igazat mondott nekem!

Babits Mihály szőke lánnyal lépett a kávéházba. Miközben az írók asztalához közeledtek, komolysága szemérmes mosollyá változott. Mintha boldog lenne, de szégyenli, hogy ezt meg kell másokkal osztani. Menyasszonya, Tanner Ilonka világos, feltűnő télikabátjában nyugtalan ritmussal szökdécselt mellette. Nem találtuk szépnek. Beteges, sápadt arcából két szín villant elő: festett szája és röpködve fénylő kék szeme. Nyugtalan volt, folyton nevetett. Úgy hatott ránk, hogy nemcsak a testében és nevetésében, de kócosan lebegő szőke hajában is tánc üteme játszik. Később megtudtam, hogy az írókra nem tett jó hatást. Nem tetszett nekik, hogy Babits Mihály szerény csendessége mellett azonnal a saját hangjára talált. Babits Mihályt akkor még személyesen nem ismertem, de egy előadásán és utcán többször is láttam. Volt egy szokása, amit másnál soha nem vettem észre: ha az utcán ment és maga elé nézett, látszott rajta, nem vesz észre senkit és semmit, a nyakát időnként mégis úgy rángatta, mintha valakivel beszélgetett volna. Ha fölnézett és idegen tekintettel találkozott, megrázkódott és akár egy szarvas, ha erdejében idegent vél, megriadt. Gyönyörű szeme volt, tiszta, vad és visszariadtságában is bocsánatkérő. Ha Babits Mihály tekintetével találkoztam, mindig önkénytelenül részvétet töltött el.

Már 1919-ben meghallgattam egy előadását. Az egyetemen tartotta a szociális tanfolyamon résztvevő tanárok részére. Közöttük volt az uram is, és levélben közölte velem, hogy Babits Mihály mikor fog előadást tartani. Nyomban csomagoltam és utaztam Pestre. A verseit ismertem már és úgy ragaszkodtam hozzájuk, mint amit nem csak élveztem, de tudom, hogy nevelőm és csiszolóim is. Mikor az uram tanárbarátai megtudták, hogy egyenesen Babits Mihály előadására jöttem Pestre, kinevettek és a lapos emberek banalitásaival ugrattak: — Persze azt hiszi, Babits gyönyörű ember és kiváló szónok, no majd figyeljük magát, ha meglátja! — Láttam felkészültek, hogy családásomon jól mulathassanak. — Mikor Babits Mihály megjelent a katedrán, és félszegen, hallgatva meredt a levegőbe, közelemben a tanárok kuncogni kezdtek. Rám rendkívüli hatást tett. Gyűrött ruhájában nem a testét láttam, hanem vonzó magányosságát és sötét fényben lobogó szemében a hit és magatartás oly kemény szilárdságát, hogy míg előadására figyeltem, egyre erősebben éreztem,

egy aszkéta vad láza ragad magával. Tolsztojról beszélt, különösen sokat Kare-
nina Annáról. Előadása kezdetén nyugtalan volt és mintha csuklana, a nyakát
rángatta. Aztán tekintete átszaladt a termen és egyszerre megenyhült. Talált
magának egy arcot, akivel most már előadása alatt összekapcsolódhatott és
azután úgy beszélt, mintha szavainak zenéjét egyetlen embernek adná át. Ha
megfeledezett és tekintetét emelte, rögtön bozótba tévedt, riadt lett, és szem-
me tisztán, de bizalmatlanul röpködött. Ilyenkor belezavarodott Tolsztoj elem-
zésébe. Aztán megkereste, akihez beszélni tudott, és felszökellő lázzal kiabál-
ni kezdett. Előadása közben sok hangárnyalatát ismertük meg: üvöltő zenét,
szorongó dadogást, a hitvallók lármáját és a megütött gyermekek csendes fé-
lelmét. És ami különösen vonzóvá tette, tökéletes póztalansága volt. Mert sok-
féle arcában, temérdek hangárnyalatában mindig a pillanat teljes idegekkel
áélt feszültsége rezgett.

— Nézzék, most jön Schöpflin! — mondta egyszer csúfondárosan Szabó
Dezső. — Hát nem olyan, mint egy ostoba szerelemből kvietált bakatiszt? Az
egyenes hátára, merev vállaira csak rá kellene húzni egy osztrák alezredes ru-
háját és hamisítatlanul látnánk benne az egész közös hadsereget! Régóta fi-
gyelem, mindig úgy érkezik a Centribe, mintha valami nagy boldogság várná
itt.

Valóban, a Centrál levegőjét mindannyian szerettük, de úgy, mint Schöpflin,
talán senki. Számára a Centrál többet jelentett kávézásnál, újságolvasás-
nál, még a hírek szomjasságánál is többet: emberi közösséget, barátságra szom-
jas fölolvadást. Már mikor az üvegajtó besodorta, bajuszágai fiatalító mosoly-
ra mozdultak; szétnézett, ismerősöket keresett és talált is mindig. Mielőtt a
törzsasztalhoz ült, elállodogált néhány másik asztal mellett is, mert úgyszól-
ván az egész kávéházat ismerte. A Franklin Társulat közel volt a Centrálhoz,
és oda nem csak írók, de tudósok és tankönyvekkel bibelődő tanárok is ellátó-
gattak, és ezek oszonnakávéikat rendszeren a Centrálban fogyasztották el.
Schöpflin mindenkit és mindent meghallgatott. Mondhattak neki akármit, unal-
mát nem árulta el, úgy tett, mintha szórakoztatnák, de aztán a barátai között
nevetett: — Otthon az ember el se képzele, mennyi ostoba ember lézeng a
világon. Dehát úglátszik ezek is kellenek! Olyanok, mint klasszikus művek
között a detektívregények. — Megjegyzéseit visszafojtott nevetéssel tette, és
arca ilyenkor macskásabb lett, de akik ismerték, tudtuk mind, hogy ő a világ
legártatlanabb ravasz embere. Szürkén és unalmasan beszélgetett s végül
mondanivalói mégis mindig érdekessé váltak. Bármiről beszélt, mindig lappan-
gott humor benne. Kitörő nagyokat ritkán nevetett, de annál többet mosoly-
gott. Ez a tulajdonsága járult hozzá, hogy kivétel nélkül mindenki szerette.

Lassan annyit ült az asztalunknál, hogy a „Nyugat”-asztala féltékenykedni
kezdett és egy délután Király György átjött hozzánk, leült közénk s teketória
nélkül előadta, kapcsolódjunk mi is az ő asztalukhoz. Így történt, hogy az asztal
tagjai közül párat hamarosan barátaink közé számíthattunk.

A „Nyugat”-asztalnál született meg és itt is szerkesztődött a „Független
Szemle”. Erről a folyóiratról a mai fiatalok már alig tudnak valamit. Pedig
akkor kellett, hogy legyen. Borsót és csípős paprikát jelentett az enyhe fűsze-
rek között. Czako Ambró szerkesztette és munkatársai között volt: Király
György, Turóczy-Trostler, Benedek Marcell, Supka Géza, és itt helyezte el
Bécsből küldött cikkeit Jászy Oszkár is álnéven. Ide írtak még mindazok, akik
az eltűnt igazság és megtépázott szellem feletti keserűségüknek hangot akar-
tak adni. Ha ezt akkor teljes nyíltsággal nem is tehették, mégis becsúszatták
írásaik közé a napi események mulatságos torzságait. Színes, érdekes, bátor
lap volt. Kicsit ugyan tanáros, hiszen állásukat veszített tanárirók elégedetlen-
ségéből született meg. Pár évi küzdelem után egyre bátrabb lett, míg végül

bátorságával megásta a sírját. Betiltották; szerkesztője külföldre menekült. Első könyvbírálataim itt láttak napvilágot, és novellát is hozott tőlem.

A „Független Szemle” indulása után Király György úgyszólván minden írását ide adta. Tiszta igazságra szomjazó tekintete mindenre fölfigyelt, és szellemének finom átütő erejével meg merte írni, amit mások mondani sem mertek. Pedig nagybeteg volt, de fiatalos kedvével ezt elfeledtette és tiszta, könyörtelenül becsületes szemei elrejtették, amit tudunk már mind: hogy napjai meg vannak számlálva. Erről egyszerűen nem vett tudomást. Gyors mozgással érkezett az asztalhoz és lehetőleg azonnal vitába kapcsolódott. Mind tudtuk, hogy mérhetetlen önfegyellemmel végzi napi robotját. Állásától megfosztva fordításokkal és cikkek írásával biztosította megélhetését, hogy haláláig hű maradhasson önmagához. Harag és vádaskodások helyett bátor munkával szolgálta eszményeit. De ezt elvárta másoktól is. A gyávaság azonnal indulatba hozta. Emlékszem egy kitörésére: — Újabban álneveket látok a Szemle cikkei alatt, mért teszitek ezt? — fordult a szerkesztőhöz, és mikor megtudta, hogy óvatos elővigyázatból cserélődtek ki a nevek, fölpattant: — Aki nem mer helyállni azért, amit írt, ne írjon! Ha ezt a Szemle nem szünteti meg, az óvatosok közé nem adom oda a nevemet! — Csak ekkor az egyszer láttam Király Györgyöt haragosnak, fényes szemében makacs határozottság villogott. Kívánsága teljesedett. Hiszen tanulmányai nélkül egyszerre silányabb lett volna a Szemle. Végül mulatott a dolgon, hogy úgy megijedtek tőle.

Most, visszaemlékezéseim írása közben jövök rá, mi nemesítette meg és mi tartotta össze az irodalmi asztal vendégeit. Míg a Centrál falain kívül új divatú uszítások bomlasztották szét az életet és újszerű hősök feszelegtek, az irodalmi asztalnál az otrombaságot, az élet olcsó szerencsevadászait harag helyett a humor fegyverével intézték el.

— Van egy új költőnk, Aladár! — mondta Király György egy délután Schöpflinnek.

— Erre kíváncsi vagyok. Hogy hívják?

— Nagy Endre! Az este kiállt a függöny elé, elmondott egy versecskét, Pesten azonnal megtanulták és ma már legépelve adják kézzől-kézre. Kaptam én is belőle, felolvasom nektek!

*Volt egyszer egy ember:
Szakála volt tenger,
Fölmászott a lóra,
Onnan meg a trónra,
És nem akar lemenni,
És nem akar lemenni.*

— Jó vers, képzelem megdicsérték érte Nagy Endrét — mosolygott Schöpflin.

— Megdicsérték! Reggel rendőrök vették körül a kabaréját, azonnal bezárták, a ma esti előadást már nem tartják meg.

— Gondolni lehetett! Búsul Nagy Endre?

— Dehogy búsul! Okos ember ő; tudja; ha a kabaré bukik, a költő él.

Ekkor a mindig komoly Horváth Henrik is elmosolyodott. Először és utoljára láttam akkor mosolyogni. Furesza komolysága volt Horváth Henriknek, másnál érthetetlen lett volna, de őt mindenki szerette. Pedig nem lehetett vele vitatkozni. Amiben hitt, azt makacsan védte. — Ady a legnagyobb költő — mondta valaki. — Petőfi! — szólt röviden Horváth.

— Majd hozok én nektek hamarosan egy élő nagyságot — szólt a vitába Mikes Lajos és néhány nap múlva megjelent Fodor Józseffel.

Mikes minden nap megjelent az asztalnál, rendesen ravasz arccal közlekedett, jelezve, hogy nagyszerű börtetippjei vannak. Voltak is, és sokaknál be

is váltak. Úgy tudom, Babits Mihályék esztergomi nyaralójuk alapját Mikes börzeti pippjeinek és Nagy Zoltán készséges segítségének köszönheték. Legalábbis akkor így beszéltek. Az én uram is meghallgatta Mikes tippjeit, de sajnos rossz napokon, mert míg másoknál szerencsét hoztak, nekünk elvitte maradék pénzecskenket. És mert a papirokat adósságok is terhelték, hogy az uram pénzhez jusson, hirtelen több dolgunktól meg kellett válnunk. Szép könyvtárunkat féltve őriztük, de most néhány értékes darabot kiemelt közülük az uram és házalt a könyvkereskedőknél. Megtudta ezt Mikes Lajos, és megjelent nálunk. Mert akkoriban könyvek vételével és eladásával is foglalkozott és úgy mutatta, nagyszerű üzleteket csinál. Aztán hamarosan megtudtuk: azért kellett neki az üzlet, hogy a Pesti Napló „Mikes-fiait” saját zsebéből fizethesse. Már több könyvünket kiválasztotta, amikor keresgélés közben meglátta, hogy teljes Kotzebue-nk van, lehetett vagy ötven kötet.

— Hogy jutottak ezekhez? — kérdezte.

— Egy ismerősünk még a Várban pénzt kért tőlünk kölcsön, nem tudta megadni, végül elküldte helyettük a Kotzebuekat.

— Mennyit adtak neki kölcsön?

Az uram megmondta. Mikes mosolygott, mintha mulatna rajtunk. S megint jó üzletembernek akart látszani.

— Hát akkor én megadom érte maguknak a dupláját!

Szabadkoztunk.

— Bízzák csak rám! Molnár Ferenc megbízott, ha valahol teljes Kotzebue-ra akadok, azonnal szerezzem meg, minden pénzt megad érte! Most majd örül neki!

Mikes rögtön fizetett. Ekkor azt mondja az uram neki: — Hát köszönöm magának szerkesztő úr, hogy a Kotzebuektól megszabadított bennünket.

— De ugy-e, a negyvenkét Goethejét és negyven kötet Schillerét nem adná ilyen szívesen?

— Hát nem, szerkesztő úr! De azért sajnos, ezeket is odaadnám.

— Okosan, van rá vevő!

Nyomban fizetett mindent. Óriási árat adott és úgy tett, mintha ő járt volna jól. Pedig tudtuk, csak megsajnálta bennünket. Nagyon jó ember volt, az a fajta, aki röstellte lágyágát és keménynek, szigorúnak igyekezett látszani. Nem véletlen, hogy Dickens volt a kedvenc írója, és azért tanult meg angolul, hogy gyermekei tökéletes fordításban olvashassák a Copperfield Dávidot. Dickens-regényből ugrott ki ő maga is. Lelkes volt, de komoly arcot vágott. Mindenkin segített, de közönyt mutatott. Sok adomának beillő epizód járt szájról-szájra róla, mert a hön szeretett „Mikes-fiúk” időnként alaposan becsapták. Egyik kedvence, aki később nekünk is barátunk lett, egyszer javíthatatlan gondoljai folytán három elbeszéléssel jelentkezett nála: — Sok — mondta Mikes, de azért nyomban olvasásukhoz fogott. Szokása szerint mind a három elbeszélésnek csak az első oldalán futott végig, aztán bólintott: — Jók! — és kifizette mind a háromért saját zsebéből a honoráriumot. Az író sietve elszaladt. Mikesnek feltűnt a dolog. Elővette még egyszer a novellákat és hamarosan haragra lobbant, mert az első lapokat követő oldalak üresek voltak. Ekkor ő maga rohant kedvenc fia után és végül az altisztet szalasztotta, hogy csípje el az utcán. De a fiúnak nyoma veszett. Őt nap múlva aztán megjelent és elhozta magával megírva az üresen hagyott oldalakat. Mikes meg volt hatva: — Látja, hiába mondták nekem, hogy becsapott, tudtam, hogy maga a világ legbecsületesebb embere. Ugy-e jó volna megint egy kis pénz? Pedig nem kap!

Megvárta, míg a fiú az ajtóig ért, onnan visszahívta: — No jöjjön, kap valamit, de tudja, máskor nem kell tréfálni. — Kifizette mégegyszer mind a három elbeszélés teljes honoráriumát.

A „Nyugat-asztal”-nál hamarosan árván hagyta helyét Király György. Halála mély részvétet keltett. Nagy érdeme volt, hogy a kiadók figyelmét a haladó nyugati irodalom felé vitte és a háború utáni könyvek dús szemete közé behozta a nemes irodalmat. Bátor magatartása, emberi tisztasága, írói képessége magasra növelte. Tanári állását a tanácsköztársaság bukása után elvesztette. Ha beszélni kezdett, a nagy tudású, lelkiismeretes magyar tanár szólt, Babits Mihály méltán mondhatta sírjánál: — Isten veled, Király György tanár úr!

Király György halála alkalmával megnépesedett az írók asztala. Sokan jöttek megbeszélésre, mert nem csak a Független Szemle, de a Nyugat is több nekrológot készült leadni róla. Ekkor ismertem meg Osváth Ernőt. Füst Milán társaságában érkezett a Centrálba. Füst Milán velem szemben helyezkedett el, finom volt és választékos, de ugyanakkor idegen. Nem illett az összeszokott társaságba. De talán nem illett ő sehova se. Ideges nyugtalanságával úgy hatott rám, mintha írásainak és képzeletének ő maga lenne egyetlen regényhőse. Tartásában, öltözetében, de még mosolyában is annyi igény volt, annyi puritánság és regényesség, mintha rámában élne, és a köznapok eseményei pelyhoszlányokkal sem érinthetik. Noteszt vett elő és felém nyujtotta: — Írjon bele valamit — mondta.

— Mit írjak?

— Akármit! Új regénybe kezdek és babonás vagyok.

Nem emlékszem rá, hogy Füst Milán noteszébe írtam-e valamit, arra sem emlékszem, hogy azután beszélgettünk-e egymással. De az arca s az egész fiatal Füst Milán bevésődött emlékezetembe. Művészi félszégességét, vagy valódi tiszta művész idegességét és nagy magányosságát tartotta meg emlékezetem.

Osváth az első pillanatokban úgy hatott rám, mintha ezüstrámában egy aranyfényű kép nézne felém. Haja ezüst volt, arcbőre sápadt és mégis világitott, mintha fénypermet áradna körötte. Még fiatalos volt, szemében tiszta csillogás; de zajtalan lényében már régi zenék emlékét éreztük. Nyakig feketében olyan volt, mintha letűnt éveinek finom gyászát rejtjené.

Az asztalnál nagy tisztelettel fogadták. Féltség volt; sorra nézte az asztal vendégeit, mosolygott, szimatolt, úgy látszott kötelességét teljesíti és az asztal közelebről nem is érdekli. De ha valaki beszéd közben kilépett a közepességből, figyelme fölébredt, arcán izgalom volt és egész lényén érezni lehetett, amint elkapja és emlékezetébe szívja, ami számára érdekes lett.

Néhány hónap múlva véletlenül villamoson megint találkoztam vele. Megismert, mellém ült, kedves volt. — Érdekes kalapja van és jól áll magának, — mondta. Rendkívül zavarban voltam, nem tudtam szólni, úgy éreztem becsapom; kéziratokkal szeretnék hozzá menni és egyszer meg is teszem, most mégis úgy nevetek rá, mintha nem lenne semmi titkom.

— Miért olyan nyugtalan? — mondta és firkésző nyugalommal nézett arcomba. Alig vártam, hogy megálljon a villamos, elköszöntem, leugrottam. Egész idő alatt éreztem, hogy átlátott rajtam. Egyszerre minden írásomat nagyon rossznak gondoltam. Nem mertem volna velük jelentkezni előtte. Így ment sokáig. Mindig vártam, megtörténik a csoda, majd remeket írok és bátran szembenézek Osváth Ernővel. A csoda késett, és ez megsebezte fiatalúságomat. Hiába írtam én a Független Szemlébe, mégis szégyelltem, hogy gyáván üldögélek a beérkezett írók között, amikor nálamnál már fiatalabbak neveit emlegetik.

Akkor a Centrálban már új nyitány hangjait pengették, érdekes és máris egyéni művekre támaszkodó fiatalok jelentkeztek. Az idősebbek fölfigyeltek, és ha homlokba csapott fűrttel, lazán, de nagyon fiatalon átsétált a kávéházon egy magas ifjú, halkan mondták: — Szabó Lőrinc! A fiatal költő köszönt az öregebbeknek, de külön asztalt keresett magának. Aztán zivataros sebességgel hamarosan berobogott Erdélyi József; sovány volt, kiálló arccsontjain feszült

a bőr s vad mosolyában régi szobrok kifejezése állandósult. — Tisztahangú költő — mondták az írók asztalánál. Sokat vártak tőle. Mindig Schöpflin tudott meg mindent először, ő figyelte legmohóbban, terem-e újat az irodalom? — Lenne egy jó elbeszélő, de úgy hallottam beteg, és nagyon szegény. Aztán már családja van, és valahol kint vergődnek a periférián. Nálam még eddig nem jelentkezett, de olvastam már tőle. Jó hangja van, látja az alakjait, csak nagyon szigorú — mondta Schöpflin, és egy délután sápadt, haragosnak látszó gyermekarcú emberre mutatott: — Ez az! Kodolányi János!

Kodolányi mindig úgy sietett át a kávéházon, mintha árva fiú szigorú komolysággal a felnőttek gonosz szívtelenségét vádolná. Ezt a szigorú komolyságot évek múlva is ott láttam a tekintetében, pedig gyönyörűen tudott mosolyogni, de mosolya fájdítóbb volt, mint a szigorúsága.

Nemcsak írók, de nagy művészeink, tudósaink is szerették a Centrál füstjét. Sátorozó kényelmes sétálással, oldalán modelljával, a halálosan sápadt Zorkával itt keresett magának délutánoként asztalt Rippl-Rónai is. Láttuk Rudnay Gyulát, aztán a hosszúhajú fiatalok között Palasovszkyt. Hátul a kávéház másik végében kerek asztal körül az egyetem tudósai találkoztak. Évek múltán is, amikor budai lakásunkkal már távol kerültünk a Centráltól, és csak berándulásaink alkalmával látogattuk meg, mindig fölmelegített és megtöltött sajátos dallamával. Ma már tudom, mindennek van muzsikája. A leglaposabb dolog is kopog nekünk valamit. A kávéház emléke fiatalságom zenéjét zsongja. Őszinte barátokat kaptunk itt, ezek közül Schöpflin Aladárt tartottuk meg legtovább, az ő okossága és bölcsessége vitt előre bennünket és sokszor begyógyította életünknek nehéz szakadékait.

VILÁGOK VÁRFOKÁN

*Világok várfokán
a fáradt fény dalol.
A boldogság talán
ott lakik valahol.*

*Az őr szeme tüzel,
két füle messze hall...
de távol és közel
minden a csöndbe hal.*

*A multak és jövők
találkozásakor
én is idejövök,
hol lelkek mustja forr.*

*Én is ide jövök,
— világok vándora —
mert itt semmi se köt
s vissza se hoz soha.*

Komjáthy Győző

ÁLL A TENGER

*Elcseréltem
— milyen régen
arcodat,
csendes égen
lesem épen
árnyadat —
sose tudtam
hol indultam
partjain
s szárnyahulltan
hova hulltam —
mos a hullám
s tépi túlman
partjaim...*

Komjáthy Győző